

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет охорони здоров'я, соціальної роботи і психології

Кафедра психології та педагогіки

Курсова робота

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ҐЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
СТУДЕНТСТВА БАКАЛАВРАТУ

Виконав студент 2-го курсу

спеціальності «Психологія»

Шарненко Антон Вікторович

Наукова керівниця –

кандидатка педагогічних наук, доцентка

М. О. Голубєва

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ҐЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСТВА БАКАЛАВРАТУ	7
1.1. Теоретичний аналіз дослідження змісту понять «ґендер», «ідентичність», «ґендерна ідентичність», «мужність», «жіночість», «стать», «трансґендерність», «трансґендеризм», «транссексуалізм», «ґендерна невідповідність», «небінарність», «ґендерквіри», «сексуальна ідентичність», «цисґендерна ідентичність», «трансґендерна ідентичність», «ґетеросексуальність», «ґомосексуальність», «асексуальність», «бісексуальність», «маскулінність», «фемінність», «андроґінність», «множинні стереотипи ґендерної ідентифікації», «ґендерно рольові стереотипи».....	7
1.2. Вікові психологічні особливості студентства бакалаврату.....	14
Висновки до першого розділу.....	16
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ҐЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСТВА БАКАЛАВРАТУ	18
2.1. Організація емпіричного дослідження психологічних особливостей ґендерної ідентичності студентства бакалаврату.....	18
2.2. Результати емпіричного дослідження психологічних особливостей ґендерної ідентичності студентства бакалаврату.....	20
2.3. Психолого-педагогічні практичні рекомендації для кураторів та кураторок студентських груп, викладацького складу, соціальних	

працівників/працівниць, практичних психологів/психологинь ЗВО для роботи зі студентством із різним проявом гендерної ідентичности.....	26
Висновки до другого розділу.....	28
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33
ДОДАТКИ.....	37

ВСТУП

Протягом останніх десятиліть багато уваги набуває тема гендерної ідентичності. Вона є важливим аспектом психічного розвитку індивіда, зокрема в юнацькому віці, коли відбувається активне формування самосвідомості.

Це питання гостро постає в українському суспільстві, де гендерні ролі зумовлені патріархальними установками та гендерна експресія, відмінна від традиційної, гостро піддається критиці. Студентський період є критично важливим етапом у становленні особистості, під час якого відбувається усвідомлення власного «Я», у тому числі й гендерної належності, яскраве вираження якої властиве саме юнацькому вікові. Від неконструктивної критики особливо гостро страждає молодь, чия гендерна ідентичність є відмінною від приписаної статі.

Дослідженнями гендерної ідентичності та її прояву у свій час займалися С. Бем (S. Bem), Е. Еріксон (E. Erikson) [26], Дж. Батлер (J. Butler), Дж. Марсія (J. Marcia) [29], З. Фройд (S. Freud) Е. Маккобі (E. Maccoby) [28] та інші. Серед представництва української гендерної психології варто зазначити Л. Штильову, О. Кікінежді, О. Щотку, Т. Марценюк, Т. Кубриченко [8], Н. Приходькіну [15], Т. Воропаєву [2], М. Ткалич [19], О. Плахотнік [12], О. Крутікову [7], О. Невмержицького [10], В. Кравця [6], М. Голубєву [15] та інших.

Необхідність глибшого пізнання механізмів формування гендерної самоідентифікації та її вираження є гостро важливим соціальним питанням, що впливає на самооцінку, соціалізацію, академічну успішність та психічний добробут студентства у закладах вищої освіти (*далі* - ЗВО). Тому дослідження **«Психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату» є актуальною темою** для вивчення.

Об'єкт дослідження – гендерна ідентичність студентства бакалаврату.

Предмет наукової розвідки – психологічні особливості прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату.

Мета курсової роботи – визначення психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату.

Гіпотеза нашої роботи полягає у наступному припущенні: рівень прояву гендерної ідентичності може бути пов'язаний із рівнем емоційного інтелекту.

Відповідно із зазначеною метою роботи та згідно зі сформульованою гіпотезою нами було виокремлено такі **основні завдання**:

1. Проаналізувати основні поняття, дотичні до дослідження гендерної ідентичності студентства бакалаврату.
2. Провести емпіричне дослідження із визначення психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату; сформулювати психолого-педагогічні практичні рекомендації для кураторів студентських груп, соціальних працівників, практичних психологів для роботи зі студентством із різним проявом гендерної ідентичності.

Наукова новизна дослідження полягає у створенні власних опитувальників щодо рівня прояву гендерної ідентичності.

Практична значущість роботи полягає у сформульованих практичних психолого-педагогічних рекомендаціях для кураторів студентських груп, практичних психологів, соціальних працівників щодо роботи із підвищення рівня прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату.

Апробація змісту дослідження. Апробація роботи відбулася у 2025 році: Шарненков А. В. Теоретичний аналіз змісту понять «гендер», «стать», «гендерна ідентичність» / А. В. Шарненков, М. О. Голубєва // Науково-практична конференція «Особистість в просторі проблем ХХІ століття» : програма і матеріали, 23-24 травня 2025 р., Київ, Україна. Національний університет «Києво-Могилянська академія», кафедра психології та педагогіки. Київ : ПП «ДіректЛайн», 2025.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наше дослідження виконувалося в рамках наукової теми кафедри психології та педагогіки НаУКМА «Психологічні умови та механізми функціонування особистості в реаліях сучасного українського суспільства». Реєстраційний номер в УкрІНТЕІ: 0121U114361. Науковий керівник – проф. В. М. Чернобровкін.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСТВА БАКАЛАВРАТУ

1.1. Теоретичний аналіз дослідження понять «гендер», «ідентичність», «гендерна ідентичність», «мужність», «жіночість», «стать», «трансгендерність», «трансгендеризм», «транссексуалізм», «гендерна невідповідність», «небінарність», «гендерквіри», «сексуальна ідентичність», «цисгендерна ідентичність», «трансгендерна ідентичність», «гетеросексуальність», «гомосексуальність», «асексуальність», «бісексуальність», «маскулінність», «фемінність», «андрогінність», «множинні стереотипи гендерної ідентифікації», «гендерно рольові стереотипи».

Упродовж останніх десятиліть гендер та гендерна ідентичність стали актуальними предметами дослідження в галузях психології, соціології, педагогіки, культурології та філософії. Тож є доцільним чітко виокремити поняття, які були згадані в назві роботи, та дати їм визначення з метою коректного оперування ними. Серед таких понять: «гендер», «стать», «гендерна ідентичність».

Поняття «гендер» у сучасному його розумінні вперше вжив сексолог Джон Мані (J. Money) у 1955 році. До цього це слово вживалось на позначенні роду іменників: чоловічий, жіночий, середній. Згодом цей термін почав означати саме соціальний феномен самоідентифікації [9 с. 7-8].

Провідна вітчизняна дослідниця Т. Марценюк дає широке визначення гендеру через три категорії:

- стать;
- гендерна ідентичність;
- сексуальна ідентичність [9, с. 10].

У цій науковій парадигмі підкреслює Т. Марценюк під статтю розуміють чоловіка, жінку, інтерсекс варіації. Гендерна ідентичність передбачає поділ на цисгендерну та трансгендерну ідентичність. Сексуальну ідентичність (раніше – сексуальна орієнтація) визначають як

- гетеросексуальність – сексуальний потяг до людей протилежної гендерної ідентичности;
- гомосексуальність - сексуальний потяг до людей власної гендерної ідентичности;
- асексуальність – відсутній або дуже слабкий сексуальний потяг до людей будь-якої гендерної ідентичности;
- бісексуальність – статевий потяг до людей двох і більше гендерних ідентичностей.

Останні дві є «парасольковими» термінами та включають у себе спектр та/або різновиди [9, с. 10].

У вужчому розумінні поняття «гендер» як «чоловік» або «жінка» вживаються з метою виокремлення жінок як дискримінованої групи в суспільстві. Широке тлумачення ж включає в себе вищезазначене поняття сексуальности [9, с. 10].

Згідно з визначенням науковиці О. Щотки, гендер – це «складний соціокультурний процес конструювання суспільством різниці у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках» [22, с. 40]. Із цього визначення випливає, що поняття «гендер» є, в першу чергу, соціальним феноменом на противагу поняттю «стать», що є абсолютно біологічним – таким, що підкреслює вроджені фізіологічні характеристики індивіда. Натомість гендер пояснює усталені в суспільстві ролі та набір характеристик, які традиційно приписувалися людям залежно від їхньої статі та очікувались для їхнього виконання.

За визначенням Т. Говорун та О. Кікінежді «Стать біологічна – це сукупність морфологічних (будови тіла), фізіологічних та генетичних особливостей, які забезпечують розмноження організму» [3].

Словник Американської психологічної асоціації (American Psychology Association, APA) подає визначення статі як «сукупність біологічних та фізичних ознак, які відрізняють чоловіків та жінок». В англійській мові слово «sex» передусім означає стать, саме біологічну стать, а вже потім сексуальний контакт. У той час слово «gender» в англійській мові вживається у значенні соціальної статі. У словнику APA зазначено, що наразі ці поняття на регулярній основі не розрізняють (*переклад із англійської тут та далі наш – А. Ш.*) [27].

Н. Чухим зазначає, що «...деякі характеристики жінок, наприклад, емоційність, схильність до самопожертви, орієнтованість на сім'ю і дітей, поставали не природними властивостями, а характеристиками, сформованими певним типом суспільства. Таким чином, виявилось, що поняття “жіночість” і “мужність” зумовлені культурою і мають багатоманітне значення» [20]. Звідси випливає спростування думки про риси як прояв «природних» властивостей, що належать саме чоловікам або саме жінкам.

Т. Марценюк наголошувала, що «...біологічна стать і гендер є різними конструйованими характеристиками, котрі можуть поєднуватися в людині довільно, незалежно одна від одної» [9, с. 8].

О. Щотка зазначає, що гендерна ідентичність – це «..самовизначення людини як представника будь-якого гендеру, самовідчуття себе чоловіком чи жінкою, або представником іншої гендерної категорії» [22, с. 42]. Варто звернути увагу, що це поняття виходить за усталені в суспільстві рамки чоловіка та жінки і включає в себе інші варіанти самоідентифікації.

Розглянемо сучасні форми визначення гендерної ідентичності людини. Перший поділ – цисгендерність та трансгендерність.

Згідно з визначеннями О. Щотки, цисгендерність означає відповідність гендерної ідентичності до біологічної статі: цисгендерний чоловік, цисгендерна жінка. На противагу ж, трансгендерність – невідповідність гендерної ідентичності до статі: трансгендерний чоловік, трансгендерна жінка [22, с. 190-191]. Також до цієї категорії включають людей, чия гендерна ідентичність не вписується в бінарну систему «чоловік-жінка».

Хочемо зазначити, що наразі вживання терміну «біологічна стать» не є повністю коректним, адже існують інтерсекс-варіації, про наявність у себе яких індивіди можуть не знати. Натомість краще вживати «приписана стать» – маркер статі, зазначений у документах при народженні.

Також звертаємо увагу на коректність вживання терміну «трансгендерність», а не «трансгендеризм» чи «транссексуалізм», який позначався в Міжнародній класифікації хвороб (МКХ-10) під кодом F64.0. Із виходом у 2019 році МКХ-11, розділ F64 «Розлади статевої поведінки» МКХ-10, був замінений на «Гендерну невідповідність» та перенесений з «Психічних розладів та розладів поведінки» до «Станів, пов'язаних із сексуальним здоров'ям», оскільки трансгендерність не є психічним розладом [5].

Також, як уже зазначено вище, є люди, які не відносять себе ні до чоловіків, ні до жінок. Такі люди можуть називати себе «небінарними» або ж «гендерквірами» (узагальнювальне поняття всіх видів небінарних гендерних ідентичностей). Їхня ідентичність лежить всередині або поза межами бінарної системи.

Існують варіації небінарних гендерних ідентичностей:

- бігендерність - подвійна бінарна гендерна ідентичність. Бігендерні люди відчують себе чоловіком або жінкою залежно від докільця чи власного бажання;
- агендерність – відмова від прив'язки до будь-якої гендерної ідентичності;

- гендерфлюїдність – «плинність» у відчуттях гендерної ідентичності. Відрізняється від бігендерности включанням у себе набору інших небінарних ідентичностей;
- демігендерність – відчуття «напівгендерности»: демічоловік, деміжінка тощо [18].

Ці назви існують для більш точного опису власної ідентифікації з боку небінарних людей. Також ці люди можуть використовувати стосовно себе інші займенники: вони/їх (більш уживано в англійській мові – «they/them»), оскільки також вживаються, коли стать або гендерна ідентичність людини не відома або не має значення) та інші (переважно існують в англійській мові: «хе/хур/хем», «зе/зір» тощо) (*переклад із англійської – А. Ш.*) [30].

Одними з ключових термінів, що стосуються теми гендеру та гендерної ідентичности є «маскулінність» та «фемінність». Ці поняття визначають відповідність індивіда психологічній статі, гендерно-рольовим нормам і стереотипам, формуючи типові для чоловіків і жінок риси поведінки, стилі життя, цінності та установки.

Маскулінність асоціюється з інтелектом, раціональністю, незалежністю, силою, активністю, авторитарністю, агресивністю, стриманістю в емоціях та схильністю до ризику, тоді як фемінність проявляється в емоційності, м'якості, турботливості, практичності, консервативності, інтуїтивності, комунікативності, сензитивності та емпатії. Самі ці терміни описують соціальні уявлення про те, що таке чоловік та жінка відповідно [11, с. 137].

Не є коректними термінами «мужність» та «жіночність», оскільки вони трактуються зараз як певні риси характеру – власне ті, які стереотипно приписувалися чоловікам та жінкам у ході патріархального розвитку людства.

Згідно з «Великим тлумачним словником сучасної української мови», мужність – це «...риси характеру людини, у якій поєднуються хоробрість,

рішучість, витримка тощо» [1, с. 694], а жіночність зараз автоматично означає делікатність, ніжність – риси, що стереотипно притаманні жінкам.

Варто наголосити, що риси, приписані маскулінності та фемінності, не є об'єктивними і доведеними науково, а радше є набором закріплених норм у суспільстві. Вони відображають лише часткову картину і більше створюють стандарти поведінки в соціумі. Наразі частіше зустрічаються поєднання маскулінних та фемінних рис серед представників і представниць усіх гендерних ідентичностей [11, с. 137-138].

Одним із перших дослідників і дослідниць гендерної ідентичності став З. Фройд, чиї припущення базувалися на проходженні хлопців та дівчат Едипового комплексу. На думку дослідниці Ю. Попенченко, у процесі проходження комплексу Едипа гендерно диференціюється мислення представництва обох статей: у хлопців розвивається патріархальне, жорстоке, безжалісне, сильне Супер-Его, на відміну від дівчат, яким притаманні сльозливість, емоційність та більш розвинена друга сигнальна система [14].

Американська філософія Дж. Батлер (J. Butler) у своїй книзі «Гендерна проблема» розкриває гендерну ідентичність як щось нестабільне, мінливе, піддатливе впливу оточення. Ця дослідниця чітко розкреслювала межі понять «стать» та «гендер», тобто якщо стать визначається суто біологічно, то гендер «...стає витвором, що вільно плаває, внаслідок чого, чоловік і маскулінне можуть легко визначати жіноче тіло як чоловіче, а жінку та фемінне як чоловіче тіло так само легко, як і жіноче» [24].

Цей перформативний підхід розглянула гендерна теоретикня Д. Камерон (D. Cameron) і зазначила, що Дж. Батлер не показує чоловіків та жінок як покликаних вічно відтворювати відповідну гендерну поведінку, укладену в них ранньою соціалізацією, а як «свідомих агентів», здатних не просто демонструвати очікувану гендерно зумовлену поведінку, а конструювати свої моделі, використовувати аспекти своєї ідентичності з власною метою [25].

Американська психологиня С. Бем (S. Bem) розвинула теорію гендерних схем, яка полягає в тому, що діти набувають риси своєї гендерної ідентичності впродовж навчання і оскільки переважна кількість рис є стереотипними, як і гендерні ролі, то ці стереотипи можна усунути. Звідси прийшло поняття «андрогінність», під яким розуміють поєднання фемінних та маскулінних рис.

Концепція андрогінності дозволяє, незалежно від біологічної статі, людям почуватися більш вільно у вираженні власної гендерної ідентичності, зокрема тих рис, які вони мають, але не можуть їх проявляти у бінарнонормативному світі [23].

Протягом усього часу вивчення гендерної ідентичності це поняття обросло множинними стереотипами, які нерідко зумовлені патріархальним устроєм суспільства. Ці стереотипи мають назву «гендерно рольові стереотипи», оскільки ролі, очікувані суспільством до виконання, складені традиційно і не мають жодного доведення своєї валідності. Незалежно від гендерної ідентичності, люди можуть мати різний зовнішній вигляд, професії, набір рис характеру тощо. Ці стереотипи несуть шкоду для професійного та індивідуального розвитку особистості, представництва будь-якої гендерної належності, створюють систематизоване хибне уявлення про суспільство.

Отже, гендер – поняття, яке допомагає сформувати уявлення про соціальні ролі в суспільстві, стереотипи, базовані на загальнопатріархальних установах, що були приписані представникам та представницям біологічних статей. Ролі частково допомагають утотожнитися індивідам до подібних і звідси приходять поняття ідентичності.

Гендерна ідентичність у різних уявленнях була і досі залишається предметом дослідження науковців та науковиць, ідеї яких випереджали бінарну гендерну системи.

Процес гендерної ідентифікації є компонентом соціалізації особистості та самопізнання.

1.2. Вікові психологічні особливості студентства бакалаврату

З метою більш точного розуміння психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату, варто виокремити вікові психологічні особливості розвитку цього періоду життя.

Для дослідження цієї категорії варто виокремити вікові рамки, на які зазвичай припадає період студентства бакалаврату і це переважно особи віком від 17 до 22 років. Згідно з періодизацією українського психолога В. М. Поліщука, це збігається з періодом юнацького віку, який починається малою кризою 17 років та закінчується великою кризою 23 років. [13, с.177]. Отже, доцільним є розглядання вікових психологічних особливостей саме юнацького віку.

В. Поліщук характеризує кризу 17 років як деякий симптомокомплекс, що поєднує в собі такі риси [13, с. 177]:

- прагнення до самостійності;
- гордість за власні досягнення;
- уміння співпереживати та співпрацювати;
- індивідуалізм;
- негативізм;
- пристосовництво тощо.

Ці симптоми характеризуються браком розвитку або прихованими проявами цього розвитку. Через зменшення суперечливостей між юнацтвом та їхнім дорослим оточенням з'являється прогрес сприятливих новоутворень особистості [13, с. 384].

Юнацький вік характеризується високим рівнем інтелектуального розвитку, пошуком індивідуальності та формуванням цілісної «Я-концепції».

З цього етапу починають казати про ідентичність та її пошук, на чому наголошував Е. Еріксон у власній періодизації вікового розвитку. Внутрішнє

відчуття власної ідентичности дозволяє індивідові віднайти власний вектор розвитку та розкрити зміст життя в дорослому віці. І тому кризу 17 років можна назвати кризою ідентичности, оскільки зростає напруга між вразливістю та потенціалом особистости. Це включає в себе ухвалення рішень, пошук професії, відносно остаточного формування етичних та релігійних переконань. Це може супроводжуватись епізодами невизначености, що є властивим впродовж пошуку власної ідентичности [17, с. 234, 237-238].

У цьому віці важливим чинником є формування індивідуальности. Представництво юнацького віку намагаються підкреслити свою індивідуальність в усіх аспектах життя:

- формування власного стилю зовнішности;
- відстоювання власних зацікавлень;
- укладання власних цілей на майбутнє.

Думки про останнє є рушієм до особистісних змін, адже в юнацькому віці, окрім вступу до закладів вищої освіти, наступає повноліття – «вік, після досягнення якого людина стає повноправним громадянином» [1, с. 1000], внаслідок якого на юну особу покладається повна відповідальність за власне життя, а саме за дії та їхні результати в майбутньому [21].

Прояв гендерної ідентичности в юнацькому віці – виявлення гендерних інтересів. Серед цих гендерних інтересів можна виділити:

- власну роль у сім'ї,
- інтеракції з представниками та представницями різних гендерних ідентичностей,
- види таких інтеракцій із представниками та представницями різних гендерних ідентичностей.
- Оскільки юнацький вік є важливим періодом у формуванні гендерної ідентичности як компоненту загальної ідентичности людини, варто зазначити можливий момент гендерної ресоціалізації, тобто руйнування вже утворених

уявлень про гендерні ролі. Це часто приурочено до зміни соціального оточення: нові компанії, переїзди тощо [22, с. 118].

Юнацький вік характеризується високим рівнем інтелектуального розвитку, пошуком індивідуальності та формуванням цілісної «Я-концепції». Із цього етапу починають казати про ідентичність та її пошук. В юнацькому віці намагаються підкреслити свою індивідуальність у різноманітних проявах життя: формування власного стилю зовнішності, відстоювання власних зацікавлень, укладання власних цілей на майбутнє та інше. У цьому віці провідною тенденцією прояву гендерної ідентичності стає виявлення гендерних інтересів. Серед цих гендерних інтересів можна виділити: власну роль у сім'ї, інтеракції з представниками та представницями різних гендерних ідентичностей, види таких інтеракцій із представниками та представницями різних гендерних ідентичностей.

Висновки для першого розділу

У висновку для першого розділу зазначимо, що ми проаналізували фундаментальні поняття «стать» та «гендер», різницю їхньої природи: стать визначається біологічно, тоді як гендер є соціокультурним конструктом, що включає ідентичність, ролі та стереотипи. Гендерна ідентичність розглядається як складова загальної ідентичності особистості, яка формується в процесі соціалізації та самопізнання. Сучасна наука виокремлює різноманітні форми гендерної ідентичності, такі як цисгендерність, трансгендерність, небінарність, що свідчить про спектральний характер цього явища, яке формується в процесі соціалізації та самопізнання. Гендерна ідентичність може як відповідати біологічній статі (цисгендерність), так і відрізнитися від неї (трансгендерність). Важливим є те, що сучасні дослідження відходять від патологізації трансгендерності, розглядаючи її як природний варіант людської ідентичності. Також було проаналізовано поняття маскулінності та фемінності як соціально сконструйованих наборів рис, які традиційно приписуються чоловікам і жінкам. Однак сучасні дослідження підкреслюють, що ці характеристики не є

вродженими, а формуються під впливом суспільства. Концепція андрогінності демонструє можливість поєднання маскулінних і фемінних рис незалежно від статі, що сприяє більшій свободі самовираження. Важливим аспектом є критичний підхід до гендернорольових стереотипів, які обмежують розвиток особистості та підтримують патріархальні установки. Дослідження підтверджують, що гендерна ідентичність є динамічним явищем, на яке впливають соціальні фактори, особистісний досвід та культурний контекст.

В аналізі вікових особливостей студентства бакалаврату було досліджено, що період юнацького віку (17–22 роки) характеризується активним пошуком ідентичності, формуванням «Я-концепції» та професійним самовизначенням. Цей етап супроводжується кризовими явищами, пов'язаними з самостійністю, індивідуалізацією та соціалізацією. Для студентів та студенток особливо актуальними є питання гендерної ідентичності, оскільки саме в цьому віці відбувається її активне становлення. Представники та представниці демонструють підвищену увагу до власного стилю, соціальних взаємин та гендерних ролей, що робить цей період ключовим для вивчення проявів гендерної ідентичності. Для аналізу було використано вікову періодизацію В. Поліщука та роботи В. Шаповалової.

РОЗДІЛ II.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСТВА БАКАЛАВРАТУ

2.1. Організація емпіричного дослідження психологічних особливостей гендерної ідентичності студентства бакалаврату.

З метою дослідження психологічних особливостей гендерної ідентичності студентства бакалаврату ми провели опитування серед представників та представниць юнацького віку, а саме 17-22 роки. Опитування проходило в онлайн-режимі, досліджуваними були студенти та студентки закладів вищої освіти.

В емпіричному дослідженні для збору даних було застосовано метод анкетування та кількісний аналіз (статистичну обробку результатів тестувань). Також були використані методи візуалізації даних (діаграми, графіки) та порівняльний аналіз для інтерпретації зв'язків між гендерною ідентичністю та рівнем емоційного інтелекту.

Завданнями емпіричного дослідження стали:

- дослідити прояв гендерної ідентичності студентства бакалаврату;
- з'ясувати рівень відповідності показників за гендерною ідентичністю з біологічною статтю;
- визначити рівень емоційного інтелекту в досліджуваних;
- проаналізувати зв'язки між типами гендерної ідентичності та рівнем емоційного інтелекту;

1. Статеворольовий опитувальник С. Бем (BSRI).

Ця методика була розроблена американською психологинєю Сандрою Бем у 1974 році з метою оцінки вираженості у респондентів та респонденток як маскулітних, так і фемітних рис, незалежно від їхньої біологічної статі. Опитувальник містить перелік особистітних рис, які культурно асоціюються з

традиційно чоловічими (маскулінними), жіночими (фемінними) або нейтральними рисами. За результатами заповнення визначаються такі типи гендерної ідентичності:

- маскулінна;
- фемінна;
- андрогінна.

Методика дозволяє виявити індивідуальні особливості поєднання рис гендерної ідентичності та сформувати її портрет у людини.

Респондентам запропоновано прочитати 60 пунктів (назви особистісних рис) та оцінити наявність кожної риси у себе: «+» або «-» . 20 пунктів – риси, традиційно приписані маскулінності, 20 – фемінності, решта – нейтральні. Розрахунок пункту андрогінності є вирішальним, адже залежно від знаку (різниці між балами фемінності та маскулінності помноженої на 2,322) визначається ухил людини в бік маскулінності чи фемінності. Від -1 та 1 лежить андрогінність. Менше за -1 результат тяжіє до маскулінності, більше за 1 – до фемінності.

2. Тест «Діагностика емоційного інтелекту» (Н. Голл).

Методика побудована відповідно до теоретичних засад дослідження емоційного інтелекту та складається з 30 тверджень. У ній використано закриті питання з 5-бальною шкалою відповідей («повністю неправильно» – «повністю правильно»), що дозволяє оцінити рівень розвитку емоційного інтелекту на основі таких ключових аспектів: емоційна свідомість (усвідомлення власних емоцій), керування емоціями (здатність до саморегуляції), самомотивація (орієнтація на результативність), емпатія (розуміння емоцій людей з оточення) та управління соціальними взаєминами (навички ефективної комунікації). Опитувальник дає змогу визначити як загальний рівень емоційної компетентності, так і окремі її складові, що є важливим для аналізу

взаємозв'язків між емоційним інтелектом та іншими психологічними характеристиками.

Отже, в емпіричній частині нашої курсової роботи ми використали валідні психологічні тести (методику С. Бем та опитувальник Н. Голла) для дослідження гендерної ідентичності та емоційного інтелекту студентів та студенток ЗВО. Застосували анкетування, кількісний аналіз, візуалізацію даних та порівняльний підхід, що дозволило виявити зв'язки між цими характеристиками. Отримані результати дають змогу зробити висновки щодо особливостей гендерної ідентичності та її взаємодії з емоційним інтелектом у досліджуваній вибірці.

2.2. Результати емпіричного дослідження психологічних особливостей гендерної ідентичності студентства бакалаврату

Вибірка досліджуваних складається з 50 осіб. На початку опитування було уточнено вік та стать опитуваних. За віком відбувся такий розподіл:

- 10% - 17 років;
- 40% - 18 років;
- 40% - 19 років
- 6% - 20 років;
- 4% - 21 рік.

Статевий розподіл відбувався за статтю приписаною в документах. Маємо такий розподіл:

- 78% - жінки;
- 22% - чоловіки.

У таблиці нижче наведені результати проходження методики «Статеворольовий опитувальник С. Бем» та тесту «Діагностика емоційного інтелекту» за Н. Голлом. Під «Бал ІІ» маємо на увазі кількість балів за андрогінність («ІІ» - гендерна ідентичність), «бал ЕІ» означає суму балів методики на емоційний інтелект («ЕІ» – емоційний інтелект).

Таблиця 2.1.

Результати виконання методик «Статеврольовий опитувальник С. Бем»
та "Діагностика емоційного інтелекту" за Н. Голлом

	Вік	Стать	Бал ПІ	Бал ЕІ
1	17	Ж	1,742	26
2	19	Ж	0,929	32
3	18	Ч	1,742	63
4	19	Ж	0	31
5	19	Ч	-1,974	50
6	19	Ч	-0,464	43
7	18	Ж	0	47
8	21	Ж	-1,974	10
9	17	Ж	-5,573	73
10	18	Ж	0,348	34
11	18	Ж	-3,715	16
12	18	Ж	1,742	14
13	18	Ж	-1,393	56
14	19	Ж	-2,206	50
15	18	Ж	2,206	41
16	18	Ч	-0,348	-3
17	18	Ж	-0,348	67
18	21	Ж	-2,206	9
19	19	Ж	1,742	62
20	19	Ж	4,18	20
21	19	Ч	0,232	58
22	19	Ч	3,715	27
23	18	Ч	2,09	23
24	18	Ж	-2,903	-10
25	18	Ж	2,438	67
26	18	Ж	-0,464	21
27	20	Ж	4,644	41
28	19	Ж	-0,116	36
29	19	Ж	1,858	-1
30	17	Ч	-4,064	41
31	19	Ж	2,206	36
32	19	Ж	-1,509	21
33	19	Ж	-0,58	45
34	18	Ж	-1,741	41
35	18	Ж	-0,464	20
36	18	Ж	-2,438	58
37	19	Ж	0,697	37
38	17	Ж	1,858	60
39	19	Ж	-0,929	34
40	17	Ж	0,116	46
41	18	Ж	-0,929	54

Продовження таблиці 2.1.

42	18	Ж	-2,786	51
43	19	Ж	1,393	47
44	20	Ж	-4,412	52
45	19	Ж	1,393	18
46	18	Ж	-2,67	34
47	19	Ч	-0,929	41
48	20	Ч	1,161	44
49	18	Ч	2,438	8
50	19	Ж	-2,67	54

Далі був проведений аналіз відповідно до завдань: рівень відповідності гендерної ідентичності опитуваних та їхньої приписаної статі. Ми отримали такі результати:

Серед опитаних 11 людей із приписаною чоловічою статтю:

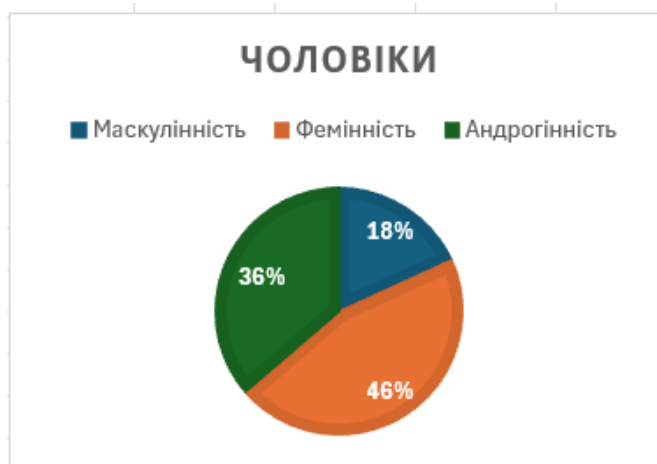
- у 18% з них домінує прояв маскулінності;
- у 45% - прояв фемінності;
- у 36% - виявлено андрогінність.

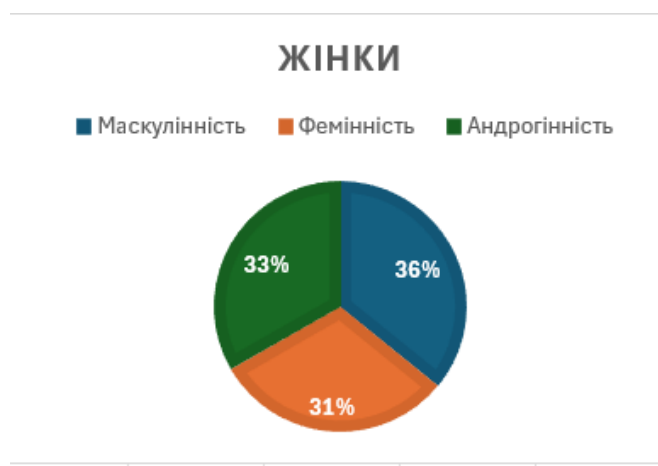
Серед опитаних 39 людей із приписаною жіночою статтю:

- у 36% з них домінує прояв маскулінності;
- у 31% - прояв фемінності;
- у 33% - виявлено андрогінність.

Результати представлено на діаграмах розподілу:

Діаграма 2.1.

Для цього завдання емпіричного дослідження можемо зробити висновок, що в студенти та студентки бакалаврату не завжди ототожнюють себе з традиційними гендерними стереотипами. Натомість простежується тенденція до індивідуалізованого, гнучкого поєднання маскулінних і фемінних рис, що може бути проявом соціокультурних змін, переосмислення ролей та зростання психологічної зрілості, що властиво представництву юнацького віку.

Далі було проведено кореляційний аналіз. *Спершу ми сформуваали дослідницьку гіпотезу H_0* – зв'язок між рівнем прояву гендерної ідентичности та рівнем емоційного інтелекту не є статистично значущим. *Альтернативна гіпотеза H_1* – зв'язок між рівнем прояву гендерної ідентичности та рівнем емоційного інтелекту є статистично значущим.

З метою оцінки зв'язку було використано коефіцієнт кореляції Пірсона. Зауважимо, що рівень значущости ми взяли $\alpha=0,05$. Значення коефіцієнта кореляції Пірсона r для заданої вибірки та обраного рівня значущости становить $r = -0,122$. Критичне значення коефіцієнту кореляції Пірсона для вибірки у 50 людей становить $r_{кр} = \pm 0,279$. Оскільки, $-0,122 > -0,279$, то нульова гіпотеза не відхиляється і отриманий зв'язок не є статистично значущим при заданому рівні.

Також ми проаналізували середній рівень емоційного інтелекту по групах за виявленою гендерною ідентичністю: маскулінною, фемінною та андрогінною. Отримали результати, які представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Визначення середнього показника емоційного інтелекту представництва кожної гендерної ідентичності

	Маскулінність	Фемінність	Андрогінність
1	50	26	32
2	10	63	31
3	73	14	43
4	16	41	47
5	56	62	34
6	50	20	-3
7	9	27	67
8	-10	23	58
9	41	67	21
10	21	41	36
11	41	-1	45
12	58	36	20
13	51	60	37
14	52	47	34
15	34	18	46
16	54	44	54
17		8	41
Середнє	37,875	35,0588235	37,8235294

Спостерігаємо, що особи з маскулінною та андрогінною ідентичністю мають майже рівні показники емоційного інтелекту та дещо вищі показники, ніж особи з фемінною ідентичністю, проте різниця не є значною.

Можна зробити такі висновки до результатів, отриманих з емпіричного дослідження психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату: у дослідженні взяли участь 50 осіб, серед яких 78% склали жінки та 22% – чоловіки. Вік респондентів відповідає юнацькому періоду вікового розвитку психіки (від 17 до 21 року), що є критично важливим

етапом у становленні особистості, самовизначенні та формуванні ідентичності, зокрема – гендерної.

Результати, отримані за допомогою Статевро-рольового опитувальника С. Бем, показали, що значна частина респондентів не демонструє традиційно очікуваної відповідності між приписаною статтю та гендерною ідентичністю. Зокрема, серед осіб чоловічої статі лише у 18% виявили маскулінний тип (як той, що переважає), тоді як у 45% – фемінний, і ще 36% – андрогінний. Це може свідчити про зниження орієнтації на традиційні чоловічі ролі серед частини юнаків, як результат впливу глобалізації, руйнування системи патрархальних цінностей, зростання толерантності до особистісної різноманітності та заохочення до виявлення індивідуальності.

Серед жінок також спостерігається нестереотипний розподіл: 36% мають маскулінний тип, 31% – фемінний, 33% – андрогінний. Така динаміка може відображати прагнення до самореалізації, автономії та подолання гендерної «полярності», яка історично асоціювалася з обмеженням соціальних ролей жінки. Отже, спостерігається тенденція до андрогінності як адаптивної форми гендерної ідентичності, що дозволяє поєднувати маскулінні та фемінні риси залежно від ситуацій, а не стереотипів.

Кореляційний аналіз показав, що між рівнем прояву гендерної ідентичності (вираженої через індекс андрогінності) та рівнем емоційного інтелекту (за тестом Н. Голла) зв'язок є слабким і статистично незначущим: $r = -0,122$, при критичному значенні $r_{кр} = \pm 0,279$ ($\alpha = 0,05$). Це означає, що в межах обраної вибірки рівень розвитку емоційного інтелекту не залежить від того, до якого типу гендерної ідентичності належить особа. Такий результат можна пояснити як особистісною унікальністю учасників, так і можливим впливом низки додаткових чинників – наприклад, вихованням, досвідом емоційного навчання, комунікативним середовищем, навчанням у ЗВО тощо.

Аналіз середніх значень емоційного інтелекту в групах з різною гендерною ідентичністю показав цікаву тенденцію: респонденти з маскулінною та андрогінною ідентичністю продемонстрували дещо вищі інтегральні показники емоційного інтелекту, ніж ті, у кого домінує фемінний тип. Попри те, що ця різниця не є статистично значущою, вона може вказувати на певні особливості емоційної регуляції та соціальної взаємодії, притаманні цим типам ідентичності. Зокрема, андрогінна ідентичність, яка передбачає гнучке використання як маскулінних, так і фемінних рис, може сприяти ширшому емоційному спектрові, кращій адаптивності та балансу між емоційною чутливістю й автономністю.

Отже, результати можуть свідчити про те, що сучасне студентство дедалі менше орієнтується на традиційні гендерні моделі, а прояви ідентичності стають більш гнучкими та індивідуалізованими. Такий підхід до самовираження, імовірно, пов'язаний із змінами в культурних нормах, послабленням гендерних ролей і поліпшенням психологічного клімату в середовищах здобуття вищої освіти.

2.3. Психолого-педагогічні практичні рекомендації для кураторів та кураторок студентських груп, викладацького складу, соціальних працівників/працівниць, практичних психологів/психологинь ЗВО для роботи зі студентством із різним проявом гендерної ідентичності.

На основі результатів емпіричного дослідження ми розробили деякі психолого-педагогічні практичні рекомендації, які можуть бути корисними для кураторів та кураторок студентських груп, викладацького складу, соціальних працівників/працівниць, практичних психологів/психологинь ЗВО для роботи зі студентством із різним проявом гендерної ідентичності з метою поліпшення психологічного клімату в колективах, сприянню вільного прояву індивідуальності в аспекті гендерної ідентичності, ефективної комунікації з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик студентів та студенток ЗВО.

1. Забезпечення безпечного та інклюзивного освітнього середовища. Враховуючи різноманітність у проявах гендерної ідентичності, важливо формувати в студентських групах культуру прийняття, поваги до особистей, зокрема до тих, які мають нецисгендерну ідентичність, для забезпечення успішної психологічної адаптації в колективах, комфортного перебування в закладах освіти та відсутності гендерної дискримінації. Це передбачає відсутність дискримінаційних висловлювань і жартів, підтримку ініціатив, спрямованих на розвиток гендерної грамотності, просвітницьку роботу щодо уникнення гендерних упереджень.

2. Психологічна підтримка студентів/студенток з нецисгендерною ідентичністю. Практичні психологи/психологині повинні бути готовими до індивідуальної роботи зі студентами/студентками, які переживають труднощі самовизначення, внутрішні конфлікти або стикаються з нерозумінням у середовищі. Варто зосередити увагу на розвитку емоційного ресурсу, підвищенні рівня самооцінки, формуванні навичок емоційної саморегуляції та рефлексії.

3. Сприяння розвитку емоційного інтелекту. У результатах дослідження простежується дещо вищий рівень емоційного інтелекту серед осіб з андрогінною та маскуліною ідентичністю. Це може бути підґрунтям для впровадження програм тренінгового спрямування, спрямованих на розвиток емоційної грамотності, емпатії, здатності розпізнавати й конструктивно виражати емоції. Розвинений емоційний інтелект — важливий чинник соціальної адаптації, академічної успішності та особистісного благополуччя.

4. Індивідуалізація підходів у навчально-виховній роботі. Куратори та кураторки студентських груп мають враховувати, що прояви маскулінності чи фемінності не завжди відповідають біологічній статі і тому не варто орієнтуватися на гендерні стереотипи у розподілі обов'язків, ініціюванні активностей чи оцінці лідерських якостей студентів/студенток. Важливо давати молоді можливість самостійно обирати форми самореалізації та підтримувати різноманітність у стилях комунікації та поведінки.

5. Співпраця з батьками та адміністрацією. Соціальні працівники/працівниці та психологи/психологині можуть ініціювати інформаційні зустрічі з батьками та адміністрацією, спрямовані на підвищення обізнаності щодо особливостей прояву гендерної ідентичності в юнацькому віці, з метою зменшення напруги, стереотипізації та конфліктів навколо цієї теми.

6. Моніторинг психоемоційного стану студентства. Регулярне проведення анонімних опитувань, скринінгових методик або інтерв'ювання з метою виявлення випадків неприйняття, стигматизації або психологічного дискомфорту студентів/студенток з різним проявом гендерної ідентичності дозволить своєчасно втручатися в ситуації ризику.

Результати дослідження підтверджують актуальність нашого підходу, орієнтованого на індивідуальність, інклюзивність та психічне здоров'я молоді. Робота зі студентством з різною гендерною ідентичністю, зокрема з нецисгендерним студентством, потребує гнучкості, емпатійності та відкритості до нового досвіду роботи з людьми, особливо з тими, хто відчуває труднощі в адаптації в колективах, прийнятті себе та власної ідентичності.

Висновки до другого розділу

Другий розділ курсової роботи було присвячено організації та проведенню емпіричного дослідження психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату. Застосування методики С. Бем дало змогу виявити варіативність типів гендерної ідентичності серед студентів і студенток, зокрема велику кількість осіб з андрогінним типом ідентичності, а також такі випадки, коли гендерна ідентичність не збігається з біологічною статтю. Отримані дані свідчать про поступову трансформацію уявлень молоді про гендер і дедалі більшу свободу в самовираженні, що є важливою ознакою соціокультурних змін у сучасному освітньому середовищі. Гіпотезу про зв'язок гендерної ідентичності з рівнем емоційного інтелекту не було підтверджено, зв'язок між цими параметрами не можна вважати статистично значущим.

На основі результатів емпіричного дослідження ми розробили деякі психолого-педагогічні практичні рекомендації, які можуть бути корисними для кураторів та кураторок студентських груп, викладацького складу, соціальних працівників/працівниць, практичних психологів/психологинь ЗВО для роботи зі студентством із різним проявом гендерної ідентичності з метою поліпшення психологічного клімату в колективах, сприяння вільному прояву індивідуальності в аспекті гендерної ідентичності, ефективної комунікації з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик студентів та студенток ЗВО. Серед рекомендацій: забезпечення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, психологічна підтримка студентів/студенток з нецисгендерною ідентичністю, сприяння розвитку емоційного інтелекту, індивідуалізація підходів у навчально-виховній роботі, співпраця з батьками та адміністрацією та моніторинг психоемоційного стану студентства.

ВИСНОВКИ

У результаті виконання курсової роботи було досягнуто визначеної мети, виконано усі поставлені завдання, гіпотезу курсової роботи не було підтверджено. У курсовій роботі було підсумовано результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження психологічних особливостей прояву гендерної ідентичності студентства бакалаврату, що дало змогу сформулювати такі висновки.

1. У першому розділі курсової роботи ми провели теоретичний аналіз понять «гендер», «ідентичність», «гендерна ідентичність», «мужність», «жіночність», «стать», «трансгендерність», «трансгендерізм», «транссексуалізм», «гендерна невідповідність», «небінари», «гендерквартери», «сексуальна ідентичність», «цисгендерна ідентичність», трансгендерна ідентичність», «гетеросексуальність», «гомосексуальність», «асексуальність», «бісексуальність», «маскулінність», «фемінність», «андроґінність», «множинні стереотипи гендерної ідентифікації», «гендерно рольові стереотипи», які складають феномен гендерної ідентичності.

Особливу увагу приділено розмежуванню понять біологічної (приписаної) статі й гендеру та розгляду сучасних форм прояву ідентичності, які не вписуються у традиційну бінарну модель. Розкрито поняття цисгендерності та трансгендерності, а також акцентовано увагу на актуальності дослідження небінарних форм ідентичності в умовах трансформації суспільних уявлень про гендер.

Ми прийшли до думки, що категорія гендерної ідентичності є динамічною та індивідуалізованою, що зумовлює потребу у гнучких підходах до її вивчення та підтримки в освітньому середовищі.

2. Другий розділ присвячений емпіричному дослідженню гендерної ідентичності. Для перевірки поставленої гіпотези ми використали методику С. Бем для визначення гендерної ідентичності респондентів та респонденток та

методику на визначення рівня емоційного інтелекту Н. Голла. Отримані відповіді ми проаналізували та здобули такі результати:

- присутній значний відсоток андрогінних людей серед людей з приписаною чоловічою (36%) та жіночою статтю (33%);
- гендерна ідентичність має мало зв'язку з приписаною статтю та є окремим незалежним параметром;
- студенти та студентки з андрогінною і маскулінною ідентичністю продемонстрували дещо вищі показники емоційного інтелекту;
- не існує прямого зв'язку між гендерною ідентичністю та рівнем емоційного інтелекту або зв'язок мінімальний і не є статистично значущим (гіпотеза не була підтверджена);
- сформовано психолого-педагогічні практичні рекомендації, які можуть бути корисними для кураторів та кураторок студентських груп, викладацького складу, соціальних працівників/працівниць, практичних психологів/психологинь ЗВО для роботи зі студентством із різним проявом гендерної ідентичності з метою поліпшення психічного здоров'я, адаптації в колективах та прийняття власної ідентичності серед здобувачів та здобувачок освіти.

Результати дослідження підтверджують необхідність впровадження гнучких і психологічно безпечних підходів до взаємодії зі студентами з різним виявом гендерної ідентичності в контексті сучасної вищої освіти.

Представлена курсова робота не претендує на повне та вичерпне висвітлення феномену гендерної ідентичності студентства бакалаврату. Здійснене дослідження відкриває перспективи для подальшого теоретичного осмислення й емпіричного вивчення цього складного, багатовимірного явища в контексті вікової психології, психології особистості та соціальної психології.

У подальших наукових пошуках доцільно розглядати гендерну ідентичність у взаємозв'язку з іншими психологічними властивостями особистості. Поглиблене дослідження гендерної ідентичності у різних вікових і

соціальних групах сприятиме розвитку сучасного психологічного знання, створенню професійних педагогічних рекомендацій для роботи зі студентством ЗВО, а також формуванню більш інклюзивного й толерантного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Воропаєва Т. С. Трансформація гендерної ідентичності в Україні / Т. С. Воропаєва // Особистісні виміри становлення нової парадигми сучасної української освіти. Колективна монографія / За заг. ред. Т. І. Власової та Т. М. Талько. – Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2010. – С. 150-158.
3. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1999. 343 с.
4. Івченко Ю. В. Гендерний підхід у навчально-виховному процесі та його специфіка у вищих навчальних закладах // Філософські та методологічні проблеми права : наук. журнал. 2012. № 1 (3). С. 51–63.
5. Кочарян Г. С. МКХ-11. Стани, пов'язані із сексуальним здоров'ям: коди та обговорення інновацій. Health of man / Здоров'я чоловіка №3 (90)/2024. С. 73.
6. Кравець В. П. Історія гендерної педагогіки : навч. посіб. Тернопіль : Джура, 2005. 440 с.
7. Крутикова О.О. Психологічні чинники конституювання жіночої ідентичності / О.О. Крутикова // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 33. – С.48
8. Кубриченко Т.В. Вікова динаміка конструювання жіночої гендерної ідентичності. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологія: Зб. наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. № 3 (27). С.54-60.
9. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
10. Невмержицький О.А. Гендерна культура суспільства як основа соціалізації жіноцтва // Проблеми освіти: Науково-методичний збірник

- / В.Г.Кремень, М.Ф.Степко, К.М.Левківський. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2002. – Вип. 29. – С. 50-57.
11. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. Київ : “К.І.С.”, 2004. 536 с.
12. Плахотнік О. Гендерний вимір сучасної освіти: здобутки американських феміністично-педагогічних студій. Американська філософія освіти очима українських дослідників: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 22 грудня 2005 р. Полтава: ПОППО, 2005. С. 128–133.
13. Поліщук В. М. Віковий кризовий розвиток людини: від народження до дорослості: навчальний посібник. Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2020. 459 с.
14. Попенченко Ю. Особливості гендерного мислення особистості. https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2009/visnuk_43.pdf
15. Польська Ю. В., Голубева М. О., Приходькіна Н. О. (2008). Поняття «Гендер» та його місце у розвитку сучасного соціогуманітарного знання.
16. Педагогічні науки. (№75, с.167-176). Київ : НаУКМА.
17. Савчин М. В. Вікова психологія. К. : Академвидав, 2006. с. 234, 237-238
18. Стегній П. А. «Третя стаття» та небінарні гендери у західному світі // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм». 13 березня 2020. Кременчук, Україна. С. 98-99. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/issue/view/13.03.2020>
19. Ткалич М.Г. Гендерна психологія :[навч. посіб]/ М.Г.Ткалич – К.: Академвидав, 2011. – 248 с.
20. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ ст. *Гендерні студії. Спецвипуск незалежного культурологічного часопису «І»*. Львів, 2000. № 17. С. 22-29.

21. Шаповалова В. С. Теоретичні аспекти становлення особистості в юнацькому віці Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Додаток 4 до Вип. 31, Том I (9) : Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». Київ: Гнозис, 2014. С. 7-9.
22. Щотка О. П. Гендерна психологія: Навчальний посібник. Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2019. 358 с.
23. Bem S. L. Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological Review* 88 (4):354-364 (1981). Bern : Cornell University <https://philpapers.org/rec/BEMGST>
24. Butler J. P. Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. Routledge : NY and London, 1999. P. 221. https://selforganizedseminar.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/07/butler-gender_trouble.pdf
25. Cameron D. Performing gender identity, 1997. P. 329. <https://web.stanford.edu/~eckert/Courses/11562018/Readings/Cameron1997.pdf>
26. Erikson, E.H., 1968. Identity, Youth and Crisis. W.W. Norton, Inc., New York. <https://www.bpi.edu/ourpages/auto/2018/11/21/57748242/theory%20of%20identity%20erikson.pdf>
27. Gary R. APA Dictionary of Psychology VandenBos, PhD 2nd edition. 2007. P. 1221. https://www.google.com/search?q=Gary+R.+APA+Dictionary+of+Psychology+VandenBos%2C+PhD+2nd+edition%2C+p.+970&rlz=1C5CHFA_en_NL1068NL
28. Maccoby E.E. Psychology of Sex differences. Standford, 2000. 634 p.

29. Marcia J. E. Theory and measure: the identity status interview. In: Watzlawick M., Born A., editors. *Capturing Identity: Quantitative and Qualitative Methods*. Lanham: University Press of America, 2007. P. 1–14.
30. Richards Ch., Bouman W. [Christina Richards](#)^{1,2}, [Walter Pierre Bouman](#)¹, [Leighton Seal](#)², [Meg John Barker](#)³, [Timo O Nieder](#)⁴, [Guy T'Sjoen](#)⁵ Non-binary or genderqueer genders. *International review of psychiatry*, T. 28. 2016.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.3109/09540261.2015.1106446>

ДОДАТКИ

Додаток А

Статеврольовий опитувальник С. Бем (BSRI)

Нижче наведено низку характеристик жінок і чоловіків. Оцініть, будь ласка, наявність (чи відсутність) у вас названих нижче якостей. Якщо «так», то поставте «плюс», якщо «ні» – мінус».

№	Характеристика	Оцінка (+ / -)
01	Впевнений/-на у собі	
02	Поступливий/-ва	
03	Готовий/-ва допомогти	
04	Захищає власні переконання	
05	Життєрадісний/-на	
06	Має мінливий настрій	
07	Незалежний/-на	
08	Сором'язливий/-ва	
09	Сумлінний/-на	
10	Спортивний/-на	
11	Ласкавий/-ва	
12	Артистичний/-на	
13	Наполегливий/-ва	
14	Схильний/-на лестити	
15	Щасливий/-ва	
16	Сильний/-на як особистість	
17	Відданий/-на	
18	Непередбачуваний/-на	

19	Вольовий/-ва	
20	Жіночний/-на	
21	Надійний/-на	
22	Аналітичний/-на за складом розуму	
23	Співчутливий/-ва	
24	Ревнивий/-ва	
25	Здібний/-на до лідерства	
26	Уважний/-на до потреб інших	
27	Правдивий/-ва	
28	Готовий/-ва ризикувати	
29	Чуйний/-на	
30	Замкнутий/-та	
31	Легко приймає рішення	
32	Жалісливий/-ва до інших	
33	Щирий/-ра	
34	Самодостатній/-ня	
35	Прагне утішити	
36	Марнославний/-на	
37	Владний/-на	
38	Розмовляє м'яким голосом	
39	Привабливий/-ва	
40	Чоловічний/-на	
41	Сердечний/-на	
42	Серйозний/-на	
43	Обстоює свою позицію	
44	Ніжний/-на	

45	Доброзичливий/-ва	
46	Агресивний/-на	
47	Довірливий/-ва	
48	Неорганізований/-на	
49	Виступає лідером/-кою	
50	По-дитячому безпосередній/-ня	
51	Легко пристосовується	
52	Спирається на особисті інтереси	
53	Уникає лайливих виразів	
54	Непослідовний/-на	
55	Конкурує з іншими	
56	Любить дітей	
57	Тактовний/-на	
58	Амбітний/-на	
59	Чемний/-на	
60	Слідує прийнятим нормам поведінки	

Ключ

Маскулінність (М): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58

Фемінність (F): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59

За кожен збіг (+) з ключем за шкалами нараховується 1 бал. Показник фемінності (F), маскулінності (M) і основний індекс IS вираховується згідно із формулою: $F = (\text{сума балів з фемінності}) - 20$, $M = (\text{сума балів з маскулінності}) - 20$, $IS = (F - M) * 2,322$. Величина індексу, що був отриманий, співвідноситься з

такими показниками: андрогінність – індекс в межах від -1 до +1; маскулінність – індекс менше -1, яскрава вираженість – менше - 2,025; фемінність – індекс більше +1, яскрава вираженість – більше +2,025.

<https://journals.uran.ua/swe/article/view/282313/276504>

Тест «Діагностика емоційного інтелекту» (Н. Голл)

Нижче наведені висловлювання, які так чи інакше відображають різні сторони життя. Праворуч від кожного твердження напишіть цифру, виходячи з вашої ступеня згоди з ним: повністю не згоден (-3 бали); в основному не згоден (-2 бали); почасти не згоден (-1 бал); частково згоден (+1 бал); в основному згоден (+2 бали); повністю згоден (+3 бали).

Тестовий матеріал

1. Для мене як негативні, так і позитивні емоції служать джерелом знання про те, як чинити в житті.
2. Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я повинен змінити у своєму житті.
3. Я спокійний, коли відчуваю тиск з боку.
4. Я здатний спостерігати зміну своїх почуттів.
5. Коли необхідно, я можу бути спокійним і зосередженим, щоб діяти відповідно до запитів життя.
6. Коли необхідно, я можу викликати у себе широкий спектр позитивних емоцій, таких як веселощі, радість, внутрішній підйом і гумор.
7. Я стежу за тим, як я себе відчуваю.
8. Після того як щось засмутило мене, я можу легко впоратися зі своїми почуттями.
9. Я здатний вислуховувати проблеми інших людей.
10. Я не зациклююсь на негативних емоціях.
11. Я чутливий до емоційних потреб інших.
12. Я можу діяти на інших людей заспокійливо.
13. Я можу змусити себе знову і знову встати перед обличчям перешкоди.
14. Я намагаюся підходити до життєвих проблем творчо.
15. Я адекватно реагую на настрої, спонукання і бажання інших людей.

16. Я можу легко входити в стан спокою, готовності і зосередженості.
17. Коли дозволяє час, я звертаюся до своїх негативним почуттям і розбираюся, в чому проблема.
18. Я здатний швидко заспокоїтися після несподіваного засмучення.
19. Знання моїх справжніх почуттів важливо для підтримки "хорошої форми".
20. Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не виражені відкрито.
21. Я можу добре розпізнавати емоції за виразом обличчя.
22. Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти.
23. Я добре вловлюю знаки у спілкуванні, які вказують на те, в чому інші потребують.
24. Люди вважають мене добрим знавцем переживань інших.
25. Люди, які усвідомлюють свої справжні почуття, краще управляють своїм життям.
26. Я здатний поліпшити настрій інших людей.
27. Зі мною можна порадитися з питань відносин між людьми.
28. Я добре налаштовуюся на емоції інших людей.
29. Я допомагаю іншим використовувати їх спонукання для досягнення особистих цілей.
30. Я можу легко відключитися від переживання неприємностей.

КЛЮЧ

1. Емоційна обізнаність: 1, 2, 4, 17, 19, 25.
2. Управління своїми емоціями: 3, 7, 8, 10, 18, 30.
3. Самомотивація: 5, 6, 13, 14, 16, 22.
4. Емпатія: 9, 11, 20, 21, 23, 28.
5. Розпізнавання емоцій інших людей: 12, 15, 24, 26, 27, 29.

Обробка та інтерпретація результатів:

Рівні парціального емоційного інтелекту у відповідності зі знаком результатів: 14 і більше - високий; 8-13 - середній; 7 і менш - низький.

Інтегративний рівень емоційного інтелекту (сума балів за всіма показниками) з урахуванням знака, що домінує, визначається за такими кількісними показниками: 70 і більше - високий; 40-69 - середній; 39 і менше - низький.

<https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/160/28.pdf>

Додаток В

Шарненко А.В., студент 2 курсу,
спеціальності «Психологія», НаУКМА

Голубєва М. О., кандидат педагогічних наук,
доцент, НаУКМА

**ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ГЕНДЕР», «СТАТЬ»,
«ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ»**

Вступ. Психологи, соціологи, педагоги, культурологи та філософи протягом останніх десятиліть прискіпливо проводять теоретичні та практичні дослідження таких феноменів як гендер, стать, гендерна ідентичність. Це стало актуальним предметом наукових досліджень. Тож є доцільним виокремити зміст понять та дати їм визначення з метою коректного оперування ними.

Виклад основного змісту. Поняття «гендер» у сучасному його розумінні вперше вжив сексолог Джон Мані (J. Money) у 1955 році. До цього це слово вживалося на позначенні роду іменників. Згодом цей термін почав означати саме соціальний феномен самоідентифікації [2, с. 7-8].

Вітчизняна дослідниця Т. Марценюк дає широке визначення гендеру через три категорії: стать, гендерна ідентичність, сексуальна ідентичність [2, с. 10]. У цій науковій парадигмі під статтю розуміють чоловіка, жінку, інтерсекс. Гендерна ідентичність передбачає поділ на цисгендерну та трансгендерну ідентичність. Сексуальну ідентичність (раніше – сексуальна орієнтація) визначають як гетеросексуальність, гомосексуальність, асексуальність та бісексуальність [2, с. 10].

Згідно з визначенням науковиці О. Щотки, гендер – це «складний соціокультурний процес конструювання суспільством різниці у чоловічих та жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках» [6, с. 40].

За визначенням Т. Говорун, О. Кікінежді: «Стать біологічна – це сукупність морфологічних (будови тіла), фізіологічних та генетичних особливостей, які забезпечують розмноження організму» [1, с. 64].

Словник Американської психологічної асоціації (далі – АРА) подає визначення статі як «сукупність біологічних та фізичних ознак, які відрізняють чоловіків та жінок». В англійській мові слово «sex» передусім означає біологічну стать. У той час слово «gender» в англійській мові вживається у значенні соціальної статі. У словнику АРА зазначено, що наразі ці поняття на регулярній основі не розрізняють (*переклад із англійської тут та далі – А. Ш.*) [7, р. 970]. Т. Марценюк пише, що «біологічна стать і гендер є різними конструйованими характеристиками, котрі можуть поєднуватися в людині довільно» [2, с. 8].

Розглянемо сучасні форми визначення гендерної ідентичності людини. О. Щотка зазначає, що гендерна ідентичність – це «..самовизначення людини як представника будь-якого гендеру, самовідчуття себе чоловіком чи жінкою, або представником іншої гендерної категорії» [6, с. 42]. Зміст поняття гендерна ідентичність особистості включає в себе інші варіанти самоідентифікації, а саме: цисгендерність та трансгендерність. За О. Щоткою, цисгендерність означає відповідність гендерної ідентичності до біологічної статі: цисгендерний чоловік, цисгендерна жінка. Трансгендерність не вписується в бінарну систему «чоловік-жінка» [6, с. 190-191].

У 80-х роках ХХ ст. вперше з'явилося поняття «гендерквір» (*англ. genderqueer*), як попередник терміна небінарний. Гендерквіри не відносять себе ні до чоловіків, ні до жінок, вони вважають, що їхня ідентичність лежить поза межами бінарної системи або всередині цієї системи. Існують варіації небінарних гендерних ідентичностей: бігендерність, агендерність, гендерфлюїдність тощо [9, р. 73].

Одними з ключових термінів, що стосуються теми гендеру та гендерної ідентичности є «маскулінність» та «фемінність». Ці поняття визначають відповідність індивіда психологічній статі, гендерно-рольовим нормам і стереотипам поведінки чоловіків та жінок. Маскулінність асоціюється з інтелектом, незалежністю, агресивністю, стриманістю в емоціях, схильністю до ризику та т. і., фемінність проявляється в емоційності, турботливості, інтуїтивності, комунікативності, емпатії та т. і. Самі ці терміни описують соціальні уявлення про те, що таке чоловік та жінка відповідно [3, с. 37].

Н. Чухим зазначає, що «...поняття “жіночість” і “мужність” зумовлені культурою і мають багатоманітне значення» [5, с. 22-29]. Звідси випливає спростування думки про риси як прояв «природних» властивостей, що належать саме чоловікам або саме жінкам. Наразі не є коректним використання термінів «мужність» та «жіночість», бо це стереотипи, які приписувалися чоловікам та жінкам у ході патріархального розвитку людства. Зараз частіше зустрічаються поєднання маскулінних та фемінних рис серед осіб усіх гендерних ідентичностей [3, с. 137-138].

Одним із перших дослідників і дослідниць гендерної ідентичности став З. Фройд, чий припущення базувалися на процесі проходженні хлопців та дівчат Едипового комплексу. За Ю. Попенченко, у цьому процесі гендерно диференціюється мислення обох статей [4, с. 2].

Американська філософія Дж. Батлер (J. Butler) із колегами розкриває гендерну ідентичність як щось нестабільне та мінливе. На її думку, стать визначається суто біологічно, а гендер «...стає витвором, що вільно плаває, внаслідок чого, чоловік і маскулінне можуть легко визначати жіноче тіло як чоловіче...» [8, р. 10] і навпаки. Дж. Батлер не показує чоловіків та жінок, як покликаних вічно відтворювати відповідну гендерну поведінку, а як «свідомих агентів» з власною метою, які можуть конструювати свої моделі ідентичности.

Американська психологиня С. Бем (S. Bem) розвинула теорію гендерних схем, яка полягає в тому, що діти набувають риси своєї ідентичності впродовж навчання. Ці риси є стереотипними, як і гендерні ролі, ці стереотипи можна усунути. Поєднання фемінних та маскулінних рис сформувало концепцію андрогінності, яка дозволяє людям почуватися вільніше у вираженні власної гендерної ідентичності, незалежно від біологічної статі [7, р. 355-359].

Отже, поняття «гендер» є, в першу чергу, соціальним феноменом на противагу поняттю «стать», що є абсолютно біологічним – таким, що підкреслює вроджені фізіологічні характеристики індивіда. Гендер – поняття, яке допомагає сформувати уявлення про соціальні ролі в суспільстві. Ці ролі частково допомагають утотожитися індивідам до подібних, виокремити власну – ідентичність. Гендерна ідентичність у різних уявленнях була і досі залишається предметом дослідження науковців та науковиць, ідеї яких випереджали бінарну гендерну системи. Процес гендерної ідентифікації є компонентом соціалізації особистості та самопізнання.

Список використаних джерел

1. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Психологічний ракурс. Тернопіль : Нова книга - Богдан, 1999. 383 с.
<https://studfile.net/preview/8984545/>
2. Марценюк Т. О. Гендерна рівність і недискримінація : посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ : [б. в.], 2014. 65 с.
<https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3540>
3. Основи теорії гендеру : Навч. посібник. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.
https://gender.at.ua/ld/1/186_osnovy_teorii_g.pdf
4. Попенченко Ю. Особливості гендерного мислення особистості
https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2009/visnuk_43.pdf

5. Чухим Н. Гендер та гендерні дослідження в ХХ столітті. Проблеми освіти. 03/2004. Вип. 36. С. 48-53. <https://www.ji.lviv.ua/n17texts/chuhym.htm>
6. Щотка О. П. Гендерна психологія : навч. посіб. : курс лекцій та практикум. Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2019. 358 с. <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/2157>
7. APA dictionary of psychology / Gary R. VandenBos, editor-in-chief. Second Edition. 2007. 1204 s. https://www.iccpp.org/wp-content/uploads/2020/06/APA-Dictionary-of-Psychology-by-American-Psychological-Association-z-lib.org_-2.pdf
8. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge: NY–London, 1999. 221 s. https://lauragonzalez.com/TC/BUTLER_gender_trouble.pdf
9. Richards Ch., Bouman W. P., Seal L. Non-binary or genderqueer genders. International review of psychiatry, 2016. Vol. 28. N. 1. P. 95-10. <https://biblio.ugent.be/publication/7279758>